

СРПСКИ НАРОД НЕМА РАЗЛОГА ЗА ОСЕЋАЊЕ КРИВИЦЕ ЗБОГ ПОНАШАЊА СРПСКЕ БУРЖОАЗИЈЕ У ПРОШЛОСТИ

Постојеће слабости у политичком систему онемогућавају спровођење Дугорочног програма економске стабилизације, као услова даљег развоја социјалистичког самоуправљања. Зато се питање промена у политичком систему поставља, пре свега, са становишта успешног и брзог изласка из кризе.

Развој политичког система социјалистичког самоуправљања представља неопходан услов за излазак из кризе. Ми имамо у извесном смислу неуставну ситуацију у земљи. Суспендовани су они делови Устава без којих Југославија као заједница, као земља, не може да постоји. Ја узимам ту за пример све оне одредбе које говоре о јединственом југословенском тржишту, о Југославији као јединственом привредном подручју. Сваки наш грађанин види да је југословенско тржиште све мање јединствено и да чак губи карактеристике заједничког тржишта. Свакоме је јасно да се економски интереси народа и народности само привидно могу у пуној мери остваривати у оквиру тзв. „националних економија“, а да се стварно они могу у потпуности реализовати једино на јединственом тржишту, у јединственом југословенском привредном простору.

Зато је овде реч о темељним условима економске стабилизације, без којих она и не може да буде остварена. Нарушавањем јединственог тржишта — нарушава се основна равноправност субјеката друштвене репродукције. А неравноправни субјекти очигледно не могу бити носиоци спровођења програма стабилизације. Стога је садашње оклевање и колебање у спровођењу Програма — неодрживо. Директна последица продужавања таквог стања може да буде само све дубља криза.

Година и по дана од усвајања Програма, колико трају блокада

Осамнаеста седница ЦК СК Србије; Београд, новембар 1984. године.

и отпори његовом спровођењу, то најбоље показује. На томе се и најбоље види да ако се тај Гордијев чвор у лицу дефеката политичког система не пресече — нема ликвидирања блокаде којом се паралишу нарасле производне снаге друштва.

Програм стабилизације враћа друштвену моћ на извор стварања нове вредности — у област материјалне производње, у руке правих власника друштвеног капитала — непосредних произвођача. Али они могу да обезбеде успешно одвијање процеса репродукције само ако могу да успостављају чврсте везе са другим произвођачима. Чврсте робне, финансијске, технолошке и друге везе с другим произвођачима. Садашња решења у привредном и политичком систему директно доприносе општем затварању и прекидању робних, финансијских и технолошких токова, односно све слабијој циркулацији друштвеног капитала и рада на јединственом југословенском привредном простору. Није овде реч само о прекидима између републичких и покрајинских граница, већ и о свим оним системским решењима која су отворила процес истовременог затварања у оквиру ужих територијалних јединица, као и у оквиру привреде — између основних организација удруженог рада, радних организација, сложених организација. Истовремено и паралелно, код свих тих субјеката, управо на апсурдности њихове међусобне конфронтације, одвија се процес нагомилавања администрације и друштвене режије, која кроз све сложенију процедуру доношења одлука на свим нивоима у друштву, постаје све већа и тежа, на све слабијим плећима тако раздруженог рада и на процесу даље ескалације његовог раздруживања, уситњавања и слабљења. Када, на пример, саберемо режију и администрацију ООУР-а, радне организације, сложене организације, пословне заједнице, удружења, комора, СИЗ-ова, банака, па тек онда — општина, региона, покрајина, република, друштвено-политичких организација и када имамо у виду да све те администрације бране једне од других права „своје“ радничке класе, онда видимо да је робни произвођач готово удављен свим тим организованим облицима бриге за његова права. А онда тај и такав робни произвођач треба да трчи конкурентску утакмицу на светском тржишту. Са каквим шансама на успех, треба запитати оне који се залажу за status quo и за овакво стање.

Радници су масовно тога свесни. Радник не прихвата да на граници две републике, или чак две општине, мора да преседа из аутобуса у аутобус, када то већ не чини када путује у иностран-

ство. Сељак не прихвата да га на републичко-покрајинској граници сачекује милиција да би му претресала товар. Наш човек се не слаже с тим да се на прузи мимоилазе возови натоварени истом робом, од којих једна вози извезено, а други скупље увезено. Људи захтевају да се то спречи, свесни да се то не може новим закључцима и апелима. Они не знају, нити морају да знају, које норме и у којим нашим системским актима треба мењати. Али, ако се сложимо са тумачењем тих чињеница и појава које дуго трају и које су давно уочене, ако се сложимо да и нормативно треба створити услове за превазилажење застоја у самоуправљању и спречавати даље јачање етатизма, онда предлози за конкретне промене постају ствар компетентних познавалаца нормативног система, а политичка тела нека затим оцењују колико су у складу са опредељењима. Ко је против таквих опредељења, не може уместо противаргумената махати оданошћу постојећим решењима у политичком систему, или претити обрачуном са „снагама“ које би да преко промена обнављају централизам или унитаризам.

Ја не верујем, сем у екстремним случајевима, да у Савезу комуниста има оних који заокружују државе у својој аутархичности и самодовољности, да би их оспособљавали за живот изван југословенске заједнице. Али је очигледно да се управо тако види самосталност у Југославији. Суштина тог опредељења није у политичкој самосталности, већ у економској независности, која пружа могућност за апсолутну политичку етатистичку власт. Због тога, историјском сукобу Савеза комуниста са централизмом, национализмом и либерализмом мора да се прикључи и историјски обрачун са етатизмом и његовим носиоцима.

Дезинтеграциони процеси у нашој привреди надјачавају интеграционе. То нису претпоставке, већ на жалост чињенице. Више од 70 одсто укупног југословенског робног промета обавља се у оквиру република и покрајина. Од укупних инвестиција у току — на међурепубличка улагања отпада занемарљив проценат. То су познате цифре. Ако их имамо у виду, за мене је, на пример, онда сасвим неразумљиво мишљење да нам је у томе проблем што недостају анализе у Централном комитету и Покрајинском комитету о остваривању удруживања рада. Да би чињенице биле чињенице, није потребно да оне буду утврђене у анализама Покрајинског комитета и Централног комитета. Ваљда је довољно то што су чињенице. Исту логичку вредност, по мом мишљењу, има и залагање да се поражавајуће оцене о затварању и дезинтегратив-

ним тенденцијама бришу зато што се не налазе и у анализама Скупштине СФРЈ. По тој логици, ни закон здравог разума не важи — ако није констатован у анализи неког овлашћеног органа.

Досадашњи резултати непосредног удруживања наравно да нису у складу са очекивањима, али је пракса удруживања и с таквим резултатима далеко економски рентабилнија и друштвено целисходнија, од парафискалног начина прикупљања и „анонимног“ усмеравања средстава за подстицање бржег развоја Косова.

У ствари, овим променама, у економском животу пружају се жилави отпори али им се придружују и отпори променама у политичком систему. Њихови носиоци су често управо они — чија су неоправдано стечена права угрожена. Они који на конфронтацији и раздруживању рада, на разбијању јединственог југословенског тржишта, граде своју егзистенцију. То су бирократско-етатистичке снаге којима овако стање одговара. Они нас сада плаше тиме што ће да нас оптуже да желимо да угрозимо тековине револуције. Испада да је само онај ко је за status quo, ко је за одржавање постојећег стања — за тековине револуције. Међутим, борба за status quo у супротности је са политиком Савеза комуниста, јер је он опредељење за промене уградио у свој програм. На данашњој седници се тврди да се нигде у документима СК не може да нађе захтев за променама. Ја нисам био на састанцима у Војводини за које се овде тврди да на њима нико у чланству не тражи промене. Можда је та тврдња тачна, мада ја сумњам у њу. У Београду, међутим, није тако. Свуда се траже промене. Имао сам прилике да тај захтев чујем на партијским састанцима у највећим радним колективима: у „Иви Лоли Рибару“, у „Индустрији мотора“, у „Змају“, на многим местима. У средњој школи данас код нас, кад ученик пита професора да му објасни шта је догматизам, добија најкраћи одговор — никакве промене.

Јединство или сепаратизам

Ако се нама прети да ћемо покретањем ових питања ући у политичку кризу — онда нека уђемо, јер то је разлаз на питању: јединство или сепаратизам. У тој кризи сепаратизам неће проћи, јер се цео народ изјаснио за јединство. Руководство које није у стању да то види, губи поверење народа — и треба да га изгуби.

Ако политика дезинтеграције и сепаратизма не сиђе са сцене, ово друштво нема перспективу, оно мора да се распадне.

Ми морамо бити свесни да нас противници неопходних промена у политичком систему, кад год ми говоримо о јединству, проглашавају за унитаристе, да нам импутирају апсурдне намере да желимо укидање република и покрајина, да смо за укидање или смањење помоћи неразвијенијима итд. Али та врста подметања, та злоупотреба, не може више да пролази. За почетак се морамо ослободити комплекса унитаризма. Српски комунисти се никада нису борили за унитаризам. Напротив, сваки покушај такве политике је био осуђен. Српским комунистима се неоправдано, а дуго, намеће комплекс унитаризма и осећање кривице за понашање српске буржоазије у прошлости, иако се зна да је у том погледу српска буржоазија имала подршку читаве буржоазије, а против себе сав и јединствен југословенски пролетаријат, без обзира да ли му је национално порекло било српско, македонско, хрватско. Па ипак, упркос тим, толико познатим и неоспореним чињеницама, српски комунисти стално су у ситуацији да са себе скидају љагу која им не припада и да се устежу када су у питању јединство и југословенска држава, како им се не би пребацила склоност ка унитаризму. Нема никаквог оправдања да склоност, коју је изразила буржоаска класа, на бази свог класног интереса, у једном историјском периоду, буде везана за читаву нацију, поготово не за њене прогресивне снаге — радничку класу и комунисте — који су кроз читаву своју историју били, напротив, носиоци најпрогресивнијих идеја. Између осталог, и о Југославији, као о заједници, у којој слободно и равноправно живе сви њени народи. Зато ми немамо разлога ни пред ким да повијамо главу. Напротив, имамо све разлоге да кажемо шта мислимо.

Потребне су велике и брзе промене. Ово кажем зато што мислим да се недовољно сагледава сва озбиљност стања у коме се налазимо. Економско стање показује да ми тонемо све дубље у кризу, да смо сасвим близу прага издржљивости. Последњих година снажно се изражава стагнација материјалне производње у читавој Југославији. Те скромне стопе привредног раста углавном су резултат екстензивне привреде и новог запошљавања, а не пораста продуктивности. Кретање продуктивности има негативну тенденцију. У последње три године дошло је до даљег озбиљног пада рентабилности у свим републикама и покрајинама, што указује на општи пад друштвене рентабилности. Све је мања дохо-

довна способност привреде. У СФРЈ је на сто динара ангажованог друштвеног капитала у привреди остваривано у 1981. години — 30 динара, а у 1983. години 27,6 динара, или за 8 одсто мање. Смањење учешћа привреде у дохотку је такође изражено на целој територији земље.

У ствари, док држимо пленуме о разлозима неспровођења Дугорочног програма и анализирамо узроке непостојања сагласности о спровођењу оног о чему смо постигли сагласност — све дубље падамо у кризу, која сваког дана смањује шансу да стигнемо Европу и развијени свет. И то се види кроз цифре које говоре, између осталог, и да је у овој години, у којој нагло расте светска трговина, наше релативно учешће пало. Реалан извоз стагнира. Те тенденције, које се изражавају кроз извоз, снажан су индикатор затварања Југославије, што је, у ствари, директна последица поменутих процеса затварања у оквиру Југославије. Нико се никаквим затварањем не може да сачува од експлоатације која нам прети од продуктивнијих и економски ефикаснијих на светском тржишту. Обична је фикција (коју радничкој класи пласира етатистичко-бирокупатска идеологија) да ће се затварањем, односно пресецањем контакта, избећи последице судара Давида и Голијата на економском пољу и „своја радничка класа“ сачувати на тај начин. Једино што се тако може сачувати је сиромаштво и назадовање. Сваки појединачни учесник у процесу репродукције, губи у таквој ситуацији и због тога што још увек није економски принуђен да уважава законитости тржишта и робне производње (због привида заштите изолацијом) и зато, што постојећа правила игре у деловима привредног и политичког система, који управо зато и морамо да променимо, уместо да такве тенденције онемогућавају — још више појачавају. Реч је, према томе, о онемогућавању нормалних привредних функција политичким блокадама. То је, пре свега, разлог да се изврше нужне промене у политичком систему да бисмо престали да се међусобно онеспособљавамо и да бисмо почели, у што већој мери, да користимо позитивне ефекте заједничке економске снаге. Јер ми смо, у досадашњем развоју, створили ниво привредне развијености, где су се стекли сви услови за једну високо-међузависну, модерну привреду.

Зато је кључно питање: да ли је Савез комуниста у стању да реализује сопствена опредељења, да отклони политичко-системске и друге блокаде у реализацији опредељења?

Од усвајања Програма стабилизације, види се да је проблем

у Савезу комуниста, пре свега, то што није у стању да покрене питање одговорности. Стално нам се сугерише да разговарамо мирније, да водимо у ствари и даље разговор глувих. За то је време истекло. Руководство мора пред јавношћу да донесе одлуке и да их спроведе или да за њихово неспровођење одговара.

Неспособност за спровођење Програма стабилизације, за покретање одговорности, неки другови пред јавношћу објашњавају као борбу мишљења, као демократску тековину, као снагу Савеза комуниста, као позитивну појаву. Ја се с тим не слажем. Борба мишљења је демократска тековина у Савезу комуниста и позитивна појава, само ако после борбе мишљења следи одлука, закључак, и ако се они спроводе, остварују. У противном, борба мишљења без одлуке је само фактор компромитације, губљења угледа пред народом.

Зато мислим да свако руководство има морално право да заузима само оне ставове, да доноси само оне одлуке, које је способно и спремно да спроводи. А то значи, да буде спремно да из својих редова елиминише оне који после донетих одлука поново започињу расправе, саботирају реализацију донетих одлука.

Немамо ми право, да последице које настају због наше неодговорности лупамо о главу читавог народа. Избором у руководства добили смо мандат да спроведемо одлуке које смо донели. Није нам дат мандат да се понашамо како хоћемо и да ником не полажемо рачуне.